

TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMETLERİN TEMEL TAŞLARINDAN BİRİ: SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARI

Yusuf MUYAN¹

ÖZET

Bu çalışmada Osmanlı'daki vakıf çalışmaları, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Sosyal Devlet anlayışı ve sosyal yardımlar ele alınmaktadır. 1986 yılında 3294 sayılı kanunla kurulan Fakir Fukara Fonu (FAK-FUK-FON) Sosyal Devlet'in bir göstergesi olarak yoksullara ulaşma amacı gütmüştür. Sosyal Devlet anlayışının ülkemizde gelişmesi ile birlikte Fakir Fukara Fonu daha sonraki dönemlerde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Başkanlığı olarak değiştirilmiştir. Bu çalışmada da söz konusu vakfın tarihsel süreci, üstlenmiş olduğu rolleri ve yapmış olduğu sosyal yardımlar anlatılmaktadır.

Bu makalenin amacı Sosyal Devletin anlayışının en önemli özelliği olan sosyal hizmetlerin yürütülmesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının almış olduğu kilit rolleri, yapmış oldukları sosyal hizmetleri ve sosyal yardımları açıklamaktır. Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakfında yapılan yardımlar üç ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; düzenli nakdi yardımlar, vakıf yardımları, nakdi ve aynı yardımlardır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Vakıflar, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Sosyal Devlet.

ONE OF THE FOUNDATION STONE OF SOCIAL SERVICES IN TURKIYE SOCIAL ASSISTANCE AND SOLIDARITY FOUNDATIONS

Yusuf MUYAN

ABSTRACT

In this study, foundation works and social aids in the Ottoman Empire between the 18th and 19th centuries are discussed. The Poor Fundig Fund (FAK-FUK-FON), which was established in 1986 with the Law No. 3294, aimed to reach the poor as a manifestation of the social state. With the development of the social state understanding in our country, the The Poor Fundig Fund was later changed to the Presidency of the Social Assistance and Solidarity Foundation. In this study, the historical process of the foundation and the roles it has undertaken are explained.

The aim of this article is to explain the historical process of Social Assistance and Solidarity Foundations, which play a key role in the execution of social services, which is a requirement of the social state, and the social services and aids they have provided.

Aids made by the social assistance and solidarity foundation are basically made under three main headings: regular cash aids, foundation aids, cash and in-kind aids.

Keywords: Social Work, Foundations, Social Assistance and Solidarity Foundation, Social State.

¹, y_m_muyan@hotmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 13/09/2023–Kabul Tarihi/Accepted: 17/10/2023

GİRİŞ

Türkiye’de Sosyal Devlet anlayışının en önemli unsurlarından olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, sosyal hizmet ve sosyal yardım alanlarında vatandaşa en yakın olan hizmet sektörüdür. Herhangi bir şekilde sosyal güvencesi olmayan fakir ve yardıma muhtaç vatandaşların hayat standartlarının yükseltilmesi amacıyla dönemin şartlarını da göz önünde bulundurarak yeni bir sosyal yardım sistemi geliştirilmiştir. Sosyal Devlet anlayışının bireylerine sunmuş olduğu; insan onuruna yaraşır bir yaşam standardı sunmak ve vatandaşların daha müreffeh bir yaşam sağlamasını amaçlayan bu kurumun temelleri 1986 yılında atılmıştır. 2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bu yardımların takibi ve teslimi ilgili bakanlığa bağlı olarak bakanlık bünyesinde bulunan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü’ne devredilmiştir. Ülkemizde söz konusu bakanlık bünyesinde kurulan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü sayesinde sosyal yardımlar geniş kapsamlı ve koordineli bir şekilde dağıtmaya başlanmıştır. Kuruluşun sosyal yardım hususunda hedef kitesini fakir ve yardıma muhtaç vatandaşlar oluşturmaktadır. Bu hedef kitesinin yaşam standartlarının iyileştirilmesi amacıyla; yakacak, gıda, sağlık, eğitim ve barınma gibi ihtiyaçları karşılanmış, çalışmasında bir sakınca veya engel bulunmayan; fakat maddi imkânı olmayan vatandaşlar için de sosyal destek projeleri bu vatandaşlara verilmiştir. 1986 tarihinde çıkan 3294 sayılı kanunda yer alan sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik kanunu doğrultusunda bir fon oluşturulmuştur. Oluşturulan bu fon ile gelen kaynakların dağıtımını yürütülmektedir. Bu fondaki kaynaklar, aynı kurum tarafından il ve ilçelerde kurulu 1003 adet Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla kullanılmaktadır (<http://www.aile.gov.tr>, 2023).

Bu makalenin amacı Sosyal Devlet anlayışında sosyal hizmetlerin yürütülmesinde kilit rol oynayan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının tarihsel süreci ve yapmış oldukları sosyal hizmet ve yardımları açıklamaktır.

1. SOSYAL HİZMET VE SOSYAL YARDIM KAVRAMLARI

1.1. Sosyal Hizmet

Sosyal hizmetler; kişilere sağlık hizmetlerinin sunulmasına ve sunulan bu hizmetlerin insan onuruna yaraşır bir hayat standardını sağlayabilmek adına yürütülen tüm hizmetlere denilmektedir. Kişilerin kendi kendilerine yetebilmeleri, birbirinden bağımsız yaşamlarını sürdürebilmeleri, aile ve aile içindeki bağların güçlenmesi için yürütülen faaliyetlerin tümü sosyal hizmetin alanına girmektedir. Vatandaşların toplum içinde ve sosyal hayatta daha başarılı olmaları için en temel desteklere ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlar sosyal hizmet uzmanları, sosyal çalışmacılar ve buna benzer meslek kuruluşları tarafından yürütülen faaliyetlerdir. Sosyal hizmet, bu faaliyetlerin tümü olarak adlandırılabilir (Kılıç ve Çetinkaya, 2012: 94). Sosyal hizmetlerin kapsamı ve ilgi alanları şunlardır:

- Tıbbi destek ve sağlık hizmetleri,
- Psikolojik danışmanlık hizmetleri,

- Kurumsal ıslah ve rehabilitasyon hizmetleri,
- Çocuk koruma ve kurumsal yetiştirme hizmetleri,
- Gençliğe ve yetim çocuklara eğitim destek hizmetleri,
- Yaşlılara kurumsal barınma (huzurevi) ve psikolojik destek hizmetleri,
- Sorunlu ailelere manevi destek hizmetleri,
- Engellilere yönelik meslek ve psikolojik destek hizmetleri,
- Sokak çocuklarına ve hayat kadınlara psikolojik destek hizmeti,
- Şiddet gören ya da görmüş insanlara psikolojik destek hizmetleri olarak sıralanabilir (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2011).

1.2. Sosyal Yardım

Sosyal yardım, sosyal hizmet sisteminin açıklarını giderici ve bu açıkları tamamlayıcı görevi üstlendiğinden sosyal hizmet kuruluşları dışında kalan dezavantajlı kişilere ve gruplara yöneliktir. Yapılan sosyal yardımlar, muhtaç durumda olan fakir kişilere ve ailelere aynı ve nakdi olarak ulaştırılan yardımlardır. Kişinin kendisi ve ailesini insan onuruna yaraşır bir hayat standardını sağlayabildiği kadar geliri olmayan bireylere bu standartlara ulaşabilmeleri için yapılan aynı ve nakdi yardımlar sosyal yardımdır. Bu yardımlar sayesinde dezavantajlı durumda bulunan ailelerin hayata bakış açıları olumsuzdan daha olumlu bir şekle dönüşebilmektedir. Kişilerin yaşamlarına verilen bu destekler aynı zamanda hayata tutunabilmesini sağlamaktadır. Ulusal düzeyde de sosyal yardımların birliktelik sağladığı, toplumsal kaynaşmanın ve dayanışmanın daha güvenli bir hal aldığı gözlemlenmektedir. (Güneş, 2012: 155-156).

Toplumda devletin yaptığı karşılıksız transfer yardımların ailelere ve kişilere görel bir destek sağladığı görülmektedir. Bu hizmet ve yardımların dezavantajlı kişi ve gruplara yapılması toplumsal birlikteliği ve toplumun birbirine daha sıkı sıkıya bağlanmasını sağlamaktadır. Çünkü dezavantajlı gruplarda bulunan bazı kişiler veya aileler; fiziksel ve ruhsal olarak güçsüz ve hasta olabilmektedir.

2. TARİHSEL OLARAK VAKIF VE OSMANLI DÖNEMİNDE VAKIFLAR

2.1. Vakfın Tanımı

Vakıf kelimesinin kökeni Arapçadan gelmektedir. Bir şeyi alıkoyma, durdurma, hapsedme ve bir şeyi dindirmek gibi anlamları içermektedir. Vakıf, herhangi bir kişinin veya kuruluşun kendi mallarının kendisinin rızası gözetilerek, kişinin belli kurallar içinde hayır için hibe etmesine denilmektedir. Bu gibi tanımlamalardan biri de Vâkif'tir. Vâkif vakıf kuran kişiye denilmektedir. Bu vakıfların da hangi şartlarda idare edildiğini yazan yazılı belgelere Vakfiyye denilmektedir (Arslan, 1995: 3).

Bir gayrimenkulü veya menkulü kamunun yararına tahsis etme yetkisi de vakfa aittir. Bu sosyal sistem içinde kişinin kazanmış olduğu malların, kişinin kendi inisiyatifi ile paylaşmasını sağlayan sisteme de sosyal sistem denilmektedir (Bayartan, 2008: 15-16).

2.2. Vakıfların Tarihsel Süreci

Tarihi süreçte toplumların vakıf benzeri sosyal amaçlı kurumlar kurdukları bilinmektedir. Bu kurumların; dini tapınaklar, ruhların huzura ermesi için yapılan yardımlar şeklinde olması gibi vakıf benzeri yardımlaşma kurumları olarak da görev yaptıkları görülmüştür. Sosyal yardım ve sosyal güvenlik uygulamaları ile toplumun korunmasına yönelik faaliyet gösteren kurumlar arasında şüphesiz vakıflar en gelişmiş, en kapsamlı ve en sistematik olanlarıdır (Ertem, 2011). Tarihin ilk dönemlerindeki sosyal amaçlı bu kurumların vakıf tarzı bir kurum olup olmadıklarına dair literatürde tartışmalar olmuşsa da aslında bu tür yapıtların vakıf olmadığı ve bunların İslamiyet'ten önceki dönemde vakıf benzeri kurumlar olarak nitelendirilmesinin daha doğru olacağı düşüncesi yaygınlık kazanmıştır (Arslan, 1995: 4-5).

Vakıfların tarihi arka planına bakıldığında konu hakkında net bir bilgi olmamakla beraber ilk olarak Mezopotamya, Hitit ve İslâm dininden önceki Arap ve Roma uygarlıklarına, Budizm ve Hristiyanlık dinlerine kadar uzandığı bilinmektedir. Örneğin Roma Hukuku'nda kendi şahsi malını dini bir amaç uğruna veren kimse kendi belirleyeceği amaca hizmet edecek eseri kurmak şartı ile belediyeye veya başka derneklere bağışlar ya da vasiyet ederdi. Bu şekilde bağış ya da vasiyet alan kurum bağış yapanın istediği hizmeti yerine getirirdi (Demirel, 1995: 5-6).

Vakıflar Selçuklu Devleti'nin iktisadî ve sosyal hayatında son derece önemliydi. Vakıflar bu dönemde toplumun beledî hizmetleri, eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri gibi birçok alanda yaygınlık kazanmıştır. Selçuklu devleti iktisadi ve kültürel açıdan oldukça gelişmiş ve ilerlemişti. Sadece iktisadi ve kültürel bakımdan değil tıp alanında da hekimlik oldukça önemli hale gelmişti ve tıbbî alandaki ilerlemeler, kurulan hastaneler dikkat çekiciydi. Hemen hemen her kasabada ve her şehirde hastanelerde tedavi ücreti alınmadan hizmet verilmekteydi. Bu hastanelerin kuruluşu vakıf müessesesine dayanmaktaydı. Selçuklularda ayrıca bayındırlık hizmetleri ve sanat eserleri de vakıflar tarafından yürütülüyor ve gelişmesi konusunda destekleniyordu. Vakıf eserlerindeki artışla; mimar, usta, süslemeci gibi sanatkârlar yetişmiş ve bu sanatkârların istihdamı sağlanmıştı. Selçuklulardaki vakıfların gelişmesi ve artması sonucu "Evkaf Nezareti" kurulmuştur. Selçuklularda görülen vakıf kuruluşlarının pek çoğu üstlendikleri amacın doğrultusunda Osmanlı Devleti'nde de hizmet vermeye devam etmiştir (Kozak, 1985: 19).

2.3. Osmanlı Döneminde Vakıf

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren İslami değerlerin getirdiği anlayışın hepsini içinde barındıran, geleneksel değerlere sahip çıkan, toplum esasına göre varlığını yüzyıllarca sürdürmüş bir devlettir. Osmanlı Devleti'nde vakıf hizmetleri diğer İslam devletlerinde olduğu gibi büyük bir öneme sahiptir. Osmanlı Devleti, sosyal devletin görevleri arasında sayılan sosyal, ekonomik ve kültürel hakların tamamını vakıf kurumu aracılığı ile yerine getirmiştir. Sosyal ve ekonomik yaşam üzerinde büyük etkisi olan vakıflar, toplumsal hayatın her alanında kendisine yer bulmuştur. Yoksullardan yetim çocuklara yardım etmeye, evlenecek genç kızların çeyizlerini hazırlamaktan çocukların emzirilmesini sağlamaya, talebelere burs, kalacak yer temin etmekten işsizlere iş bulmaya, cadde ve sokakların temiz tutulmasından hayvanları himaye etmeye kadar uzanan geniş bir hizmet anlayışının olduğu görülmektedir (Kazıcı, 2006: 172-174).

Ayrıca modern devlet yapısında kamu hizmeti olarak adlandırılan eğitim, sağlık, bayındırlık, imar, şehircilik gibi alanlarda hizmet etmek üzere vakıflar kurulmuştur. Vakıfların sadece dezavantajlı bireylere yönelik değil kamu hizmetine yönelik faaliyetleri de yerine getirmesi sosyal adaletin, fırsat eşitliğinin, dengeli gelir ve servet dağılımının temini yönünden önemlidir. Daha önce açıklandığı üzere vakıflar devlet tarafından değil tamamen sivil halkın sosyal hizmet anlayışı çerçevesinde gelişme imkânı bulmuş kurumlardır (Fidan, 2006:52).

Sanayileşmenin getirdiği yeni dünya düzeni Osmanlı Devleti'ne de yansımış nitekim devlet yönetiminde bir takım köklü değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. O dönemdeki değişimler arasında vakıf kurumlarının yapısı da yer almaktadır. Yenileşme dönemine kadar Osmanlı'da vakıfların kendine özgü (suigeneris) bir yapısı bulunmaktadır. Vakıf hukukunun yetkileri dâhilinde kurucuların koyduğu ve vakfın koşullarını belirleyen hükümler çerçevesinde bir yönetim tarafından yarı özerk olarak idare edilmişlerdir. Yenileşme hareketi ile birlikte devlet bünyesinde Evkaf Nezareti kurularak vakıflar merkezi yönetim ve denetime alınmışlardır (Alkan, 2006: 13).

O dönemde devlet yönetimindeki yenileşme adımı toplum yapısını da önemli derecede etkilemiştir. Toplumsal yapıdaki değişimler sosyal yardımlaşma ağlarına da yansımış ve klasik dönem Osmanlı'daki toplumsal yardımlaşma sistemi bozulmaya başlamıştır (Yediyıldız, 1999: 509-510). Bu anlamda vakıflar zaman içinde farklı kalıplara evrilse de genel hassasiyetiyle Türkiye'de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları gibi kuruluşlarla varlığını devam ettirmiştir. Günümüzde eski önemini yitirse de varlığını devam ettiren bir yapıya sahiptir.

2.4. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Tarihçesi

Son zamanlarda ülkemizde herhangi bir sosyal güvencesi olmayan fakir ve yardıma muhtaç vatandaşların hayat standartlarının yükseltilmesi amacıyla dönemin şartlarını da göz önünde bulundurularak yeni bir sosyal yardım sistemi geliştirilmiştir. Bu doğrultuda büyük bir adım hüviyeti taşıyan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2011 yılında kurulmuş, sosyal yardımların takibi ve teslimi bakanlığa bağlı olarak Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Ülkemizde söz konusu bakanlık bünyesinde kurulan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü sayesinde sosyal yardımlar geniş kapsamlı ve koordineli bir şekilde dağıtmaya başlanmıştır. Kuruluşun sosyal yardım hususunda daha önce de belirtildiği üzere hedef kitlesini fakir ve yardıma muhtaç vatandaşlar oluşturur. Bu hedef kitlesinin yaşam standartlarının iyileştirilmesi maksadıyla yakacak, gıda, barınma, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçları karşılanmıştır. Çalışmasında bir sakınca veya engel bulunmayan fakat imkânı bulunmayan vatandaşlar için de proje desteği verilmiştir. Bu kuruluş sosyal yardım faaliyetlerini, 1986 tarihli 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'yla oluşturulan "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu" kaynaklarını kullanarak yürütmektedir. Fondaki kaynaklar, aynı kurum tarafından il ve ilçelerde kurulu 1003 adet Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla kullanılmaktadır (<http://sygm.gov.tr>, 2023).

3. SOSYAL YARDIMŞALMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARI VE SOSYLA HİZMETE KATKILARI

Sosyal yardımlar 1986 yılına kadar Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu eliyle yürütülmüştür. Öyle ki ilgili kurum 1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile kurulmuş ve yasanın birinci maddesinde kurumun amaçları belirtilmiştir. Buna göre ilgili kurumun amacı “*korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, sakat, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir*”. Yine ilgili yasanın 2. maddesinde de belirtildiği üzere kurum yardım etkinliklerine, “*sosyal hizmetlerle ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarında çalışan personel, sosyal hizmetlerden faydalananları ve faydalanacak durumda*” olanlar dâhil edilmiştir (Filiz, 2009: 62).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu günümüzde sosyal yardımların önemli dayanaklarıdır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, günümüzde her il ve ilçede bulunmaktadır. 3294 sayılı kanununa bağlı kalarak muhtaç kişilere ayni ve nakdi olarak yardımda bulunma amacını gütmektedir. Söz konusu kişilere sosyal yardımlar ve proje desteği sunarken, kaynağını bakanlık bütçesinden almaktadır. Günümüzde 1003 vakıf bulunmakta, söz konusu vakıfları ilçelerde kaymakamlar, illerde ise valiler idare etmektedirler (Karakoyun, 2013: 24).

Vakfın başkanı, Mülki İdare amirleri olup, İl Vakıflarının Mütevelli Heyetleri; Belediye Başkanı, Defterdar, İl Milli Eğitim Müdürü, İl Sağlık Müdürü, İl Tarım Müdürü, İl Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Müdürü, İl Müftüsü, bir köy muhtarı, bir mahalle muhtarı, 3294 sayılı Kanunda belirtilen amaçlara yönelik faaliyette bulunan iki sivil toplum kuruluşu temsilcisi ve iki hayırsever vatandaşan oluşmaktadır. Kaymakamların başkanlığındaki İlçe Vakıflarının Mütevelli Heyetleri ise; Belediye Başkanı, Mal Müdürü, İlçe Milli Eğitim Müdürü, Sağlık Bakanlığı'nın ilçe üst görevlisi, varsa ilçe Tarım Müdürü, İlçe Müftüsü, bir köy muhtarı, bir mahalle muhtarı, 3294 sayılı Kanunda belirtilen amaçlara yönelik faaliyette bulunan bir sivil toplum kuruluşu ve iki hayırsever vatandaşan oluşmaktadır. İl Genel Meclisi, sivil toplum kuruluşları, köy ve mahalle muhtarları kendi aralarında seçim yaparak mütevelli heyetine aday gösterilir (<http://sygm.gov.tr>, 2023).

SYD Vakıfları hesap yönünden Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne, idari yönden ise İçişleri Bakanlığı'nın denetimine tabidirler. Ayrıca 5263 sayılı kanunla vakıfların iş ve işlemlerini araştırmak ve incelemek, izlemek ve denetlemek görev ve yetkisi SYG Müdürlüğü'ne verilmiştir. Bunun için SYGM vakıfların yürüttükleri yardım programları ile proje uygulamalarının yerinde lik yönünden denetimini sosyal yardım uzman ve uzman yardımcılarını aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Yalnız Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ile Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü arasında hiyerarşi mevcut değildir. Vakıflar tüzel kişilikleri olduğundan dolayı “Özel Hukuk Tüzel Kişiliği” şeklinde örgütlenmiştir (<http://sygm.gov.tr>, 2023).

SYDV'ler, sosyal yardımların önemli bir aracısı ve dağıtıcısı olarak düşünülebilir. SYDV'ler özellikle yoksullukla mücadele ve yoksulluğun olumsuz sonuçlarını azaltıp, toplumsal bütünlüğü korumayı hedeflemektedirler (Karakoyun, 2008: 30). SYDV'ler, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) bünyesinde bulunmaktadır. SYDV'lerin il ve ilçelerde oluşturulan Mütevelli Heyetlerince muhtaç durumdakilerin kimler olduğu bilinmesi nedeniyle hızlı bir harekete geçiş imkânı bulunmaktadır. Dolayısı ile SYDV'ler yardımların dağıtılmasında ve muhtaç kişilere ulaşılmasında hızlı bir çalışma gösterirler (Ekin vd, 1999: 135).

3.1. Sosyal Hizmet Bağlamında Yapılan Sosyal Yardımlar

Vakıf bütçeleri her ayın başında vakıfların periyodik payları Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından vakıfların hesaplarına yatırılır. Vakıflara verilen periyodik paylar nüfus ve dosya sayıları dikkate alınarak yatırılmaktadır. Vakıflar yatırılan periyodik paylarla personel ücretlerini ödemekte ayrıca kayıtlı dosya sahiplerine muhtaçlık derecelerine göre yardım yapmaktadırlar. Muhtaçlık derecesi hanenin ekonomik durumunun sosyal yardım ve inceleme görevlerinin tespiti ile belirlemesidir. Yardımlardan yararlanmak için asgari geçimin 1/3 az olması gerekir. Bağ-Kur emeklisi memur, memur emeklileri ve daimi sigortalı olarak çalışanlar yardımlardan yararlanamaz. Merkezi yardım olarak tablolarla ŞNT ve ŞSY ayrıca 2022 aylıkları kişi sayıları ve tutarları verilmiştir. Bu yardımlardan ziyade merkezi yardım olarak; eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardım, şartlı gebelik yardımı, doğum yardımı ve muhtaç asker yardımı yapılmaktadır. 2023 yılı Temmuz ayı itibariyle eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardım, aylık 1000 TL olup kadının evlenmesi durumunda verilen aylık kesilir. Şartlı gebelik yardımı için her sağlık kontrollerinin rutin bir şekilde yapmak şartıyla aylık 100 TL verilmektedir. Muhtaç asker yardımı ise şahsın askerlik süresi boyunca aylık 800 TL ailesine yardım yapılmasıdır.

Şartlı Eğitim Yardımı merkezi bir ödeme olup, fakir ve muhtaç durumda olan hanelere eğitim yardımı adı altında yapılmaktadır. Şartlı eğitim yardımında öğrenci e-okul sistemindeki okula devamı takip edilmekte; on beş günden fazla okula devam etmezse öğrencinin yardımı kesilmektedir. Eğitim ödemesi eğitim dönemi boyunca ödenmektedir. İlköğretim erkek çocuklara 90 TL, kız çocuklarına 100 TL aylık ödeme yapılır. Ortaöğretim okuyan erkek öğrencilere 130 TL, kız öğrencilere 150 TL ödeme yapılmaktadır.

Şartlı Sağlık Yardımları merkezi bir ödeme olup, fakir ve muhtaç olan hanelere sağlık yardımı adı altında 0-6 yaş arası erkek ve kız çocuklarına 100 TL aylık ödeme yapılır. Sağlık yardımı alan bireyler düzenli olarak aile hekimleri bünyesinde sağlık takipleri yapılır ve takip bilgileri sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarınca kontrolleri yapılır. Aileler her ay sağlık ocaklarına çocuklarını kontrolden geçirmeleri gerekir, yoksa ödeme yapılmaz.

2023 olarak tek başlık altında toplanmış olan Siliko Aylığı, Muhtaç Asker Ailesi Yardımı, Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı, Eşi vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardımlar, Engelli Yakını Aylığı, Engelli Aylığı, Yaşlılık Aylığı, Öksüz Yetim Yardımı gibi merkezi yardımlar olarak adlandırılmaktadır. Engelli ve engelli yakın aylıklarını almak için en az %40 engel oranına sahip olması gerekir. Sürekli sosyal sigortalı; memur, emekli sandığına tabi emekliler bu aylıklara başvuru yapamaz ve bu yardımlardan faydalanamazlar.

Başvuru yapan şahsın mal varlığı sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarında çalışan sosyal yardım ve inceleme görevlileri tarafından yapılan incelemeyle birlikte hesaplanır; muhtaçlık sınırı 3.800,78 TL altında ise aylık bağlanılır. Bu aylıklar her ayın başında vatandaşların PTT’de açmış oldukları hesaplarına aktarılmaktadır. Aylıklar memurlar maaşlarının göstere oranlarına göre yıllık hesaplanmaktadır. 2023 yılı Temmuz ayı itibariyle Yaşlı Aylığı: 2348,30 TL, engel oranı (%40 ve %69) olan kişilere 1.874,58 TL, %70 ve üstünde olanlara 2.811,86 TL şeklinde verilmektedir.

Aynı yardım türlerinden olan kömür yardımı her yıl vakıflar aracılığıyla fakir, muhtaç durumda olan hanelere yaklaşık 1000 kg kömür yardımı şeklinde yapılmaktadır. Bunların yanı sıra doğalgaz yardımı ve elektrik indirimi yardımı gibi yardımlar da yapılmaktadır. Bu yardımlar vakıflarda mevcut yardım dosyası olan ve mahalle muhtarlarının tespit ettiği hanelere yapılmaktadır. Kömür yardımları şahısların evlerine kadar götürülüp; teslim edilir. Doğalgaz yardımı ve elektrik yardımı ise nakdi yardım olarak değil, fatura düşümünden yapılmaktadır. Elektrik yardımı hanedeki kişilerin sayısına göre değişiklik göstermektedir. Bir ve iki kişi için 130,09 TL, üç kişilik haneler için 173,46 TL dört kişilik haneler için 216,82 TL ve beş kişi ve üzeri haneler için 260,19 TL’dir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ihtiyaçları kadar kömür isteklerini Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü’ne gönderir. Müdürlük tarafından yapılan kömür ihalesi hangi kömür ocağında kalmış ise kömür ocakları nakliye işlemleri yaparak, vakıflara teslim etmektedir (<http://sygm.gov.tr>, 2023).

Aile Destek Programı adı altında Haziran 2022 tarihinde yeni bir yardım programına dâhil edilen sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları sosyal devlet anlayışı ve sosyal hizmetlerin yürütülebilmesi açısından önemli bir rol üstlenmiştir. Aile destek programı başvuruları, e-Devlet üzerinden ya da ikamet adreslerinin bağlı olduğu 3294 sayılı Kanun kapsamında kurulmuş Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına yapılabilir. Hanede kişi başına düşen aylık gelir miktarı esasına göre dört ana kategoride değerlendirilmektedir. Kişi başına düşen aylık gelir 450 TL ve altı ise haneye 1.250 TL, 450 TL üzeri ve 911,15 TL ise 1.100 TL, 911,15 TL üzeri ve 1372,30 TL ise 950 TL, 1372,30 TL üzeri 1833,45 TL ise 850 TL ödenmektedir. Aile destek programı 12 aylık bir süreç olarak belirlenmekte ve 2023 Aralık ayında son bulmaktadır (<http://sygm.gov.tr>, 2023).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yoksulluk, dünya genelinde geçmişten günümüze temel ekonomik ve sosyal sorunlarının başında yer almaktadır. Ekonomik ve sosyal bir sorun olan yoksulluk, ülkemiz için de her zaman önemli sorunların başında yer almaktadır. Ülkelerin ekonomik politikaları, kırsal kesimlerden kentlere göç, iklimlerin değişiklik göstermesi, doğal afetler ve savaşlar gibi durumlar yoksulluğu tetikleyen ve artıran sebepler olarak gösterilmektedir. IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların, kuruluş amaçlarının temelinde küresel bir sorun olan yoksullukla mücadele ve yoksul ülkelere mücadele yollarında yardımcı olmak gibi konular yer almaktadır.

Türkiye’de ise söz konusu uluslararası kuruluşlar dışında sosyal yardım adı altında bazı devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları yoksullukla mücadelede aktif olarak çalışmaktadır. Bu kurumların içerisinde, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları diğer kurum ve sivil toplum kuruluşlarından daha fazla ön planda yer almaktadır.

Refah devlet anlayışının önemli bir ögesi olan sosyal yardımlar, günümüzde çoğunlukla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından halka ulaştırılmaktadır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Başkanlıklarının yürütme kurulu olan müteveli heyetleri genellikle haftalık olarak toplanıp yardım taleplerini oy çokluğu ile kabul etmekte ya da reddetmektedir. Vatandaşların yardım talepleri Sosyal İnceleme ve Yardım görevlileri tarafından yerinde tespit edilerek kayıtlara geçilmektedir. Bu kayıtlar vatandaşların yardım başvuruları değerlendirildiğinde müteveli heyeti tarafından dikkate alınmaktadır. Mevcut dosyalar her yıl Sosyal Yardım ve İnceleme görevlileri tarafından yerinde inceleme yapılarak güncellenmektedir. Günümüzde her il ve ilçede olmak üzere toplamda 1003 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı bulunmaktadır. Vatandaşın talep ettiği veya muhtaç olduğu ayni ve nakdi yardımlar bu vakıflar aracılığı ile ihtiyaç sahibi kimselere ulaştırılmaktadır. Söz konusu yardımlar, ilk olarak yardımlar dışında geliri olmayan vatandaşları, ileri seviyede yaşamsal sıkıntı ile karşılaşma olasılığından muhafaza etmek, ikinci olarak da bu vatandaşların karşılaşabilecekleri sosyal dışlanmadan koruma amacını gütmektedir. Sağlık konusunda yapılan yardımlar hayati önem taşımaktadır. Yangın, sel ve barınma yardımları konusunda vatandaşların bir nebze olsun ihtiyaçları karşılanmakta bu da ihtiyaç sahibi vatandaşlara geleceğe dönük daha umutlu olmalarını sağlamaktadır. Buradan hareketle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Başkanlıkları ildeki dezavantajlı kitlelere ilk ulaşan kuruluş olarak dikkat çekmektedir.

Anayasamızın 2. Maddesinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir. Bu anlayış içerisinde sosyal devlet anlayışını benimseyen ve uygulayan bir devlet modelini önemsemiş ve bu hizmetlerin yürütülmesini de sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarına vermiştir.

Tarihsel açıdan baktığımızda Sosyal Devlet’in 20. yüzyılın başlarında ortaya çıktığı ve 1929 Dünya Ekonomik Krizi’nden sonra da yükselişe geçtiği görülmüştür. Türkiye’de Sosyal Devlet’in en önemli tecellilerinden biri olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları 1986 yılından sonra ortaya çıkmış ve 21. yüzyılda insan onuruna yaraşır bir hayat standardı oluşturmak için sosyal yardım çeşitlerini arttırmıştır. Sosyal Devletin, Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım faaliyetleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından sağlanmaktadır.

KAYNAKÇA

Alkan, M. (1996). “Tanzimattan Sonra Vakıfların İdaresinde Yeniden Yapılanmaya Dair Bir Örnek: Adana Evkaf Müdürlüğü” Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi, S:19

- Bayartan, M. (2008). Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler. Osmanlı Bilimi Araştırmaları X-1.
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı. (2009). Kentsel Yoksulluk Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu. Kentleşme Şurası . Ankara: T.C.Bayındırlık ve İskan Bakanlığı.
- Demirel, S. (1995). Vakıf ve Bağlı İktisadi İşletmelerinde Muhasebe Sistemi ve Vergilendirme. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekin, N.,Y. Alper ve T. Akgeyik (1999) “Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma”, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, No:1999-69, s. 38.
- Ertem, A. (2011). Osmanlıdan Günümüze Vakıflar. Vakıflar Dergisi (36).
- Filiz, H. H.(2009). Yerelleşme ve Yoksulluk Ekseninde Bir Örnek: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Üniversitesi SBE.
- Güneş, M. (2012). Yoksullukla mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği. SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi(24).
- Güneş, S. (2010). Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi uygulamaları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü İstatistik Araştırma ve Tanıtım Dairesi Başkanlığı.
- Haspolatlı, E. (2014). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Üzerine Bir İnceleme. İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.
- Karakoyun, İ. (2008). “Yoksullukla Mücadele ve STK’lar”.Her Yönüyle Dernekler Dergisi. ss.4
- Kazıcı, Z. (2007). Osmanlı Döneminde Yerel Yönetimler, İstanbul
- Kılıç, R., ve Çetinkaya, Ş. (2012). Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardım Stratejileri ve Bir Model Önerisi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (34), 93-114.
- Kozak, E. (1985). Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf (Cilt 1). İstanbul: Akabe Yayınları.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2011). Aile ve Tüketici Hizmetleri Sosyal Destek. Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2023, http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Sosyal%20Destek.pdf
- Topgül, S. (2013). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması. 14 (1) , 277- 296. Cumhuriyet Üniversitesi İktisat ve İdari Bilimler Dergisi.
- Türkiye İstatistik Kurumu[TÜİK].(2008). Tüketim Harcamaları Yoksulluk ve Gelir Dağılımı. Erişim Tarihi: 21 Eylül 2022, http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=18&KITAP_ID=156.
- Türkiye İstatistik Kurumu[TÜİK]. (2008). Türkiye İstatistik Kurumu Yoksulluk Çalışmaları Hanehalkı Bütçe Anketi. Erişim Tarihi: 21Eylül 2022, <http://eaf.ku.edu.tr/sites/eaf.ku.edu.tr/files/20122008-2.pdf>.
- Yediyıldız, B. (1999). “Osmanlı Toplumunu”, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, Osmanlı Devleti Tarihi, C:2, Yayınlayan: Feza Gazetecilik A.ş, İstanbul. <http://www.aile.gov.tr> (Erişim Tarihi: 10.07.2023)